

Eğitimde Program Geliştirme

Politik Kararlardan
Uygulamaya

Marc Demeuse
Christine Strauven

Çeviren:
Prof. Dr. Yusuf Budak

2. Baskıdan Çeviri

Marc Demeuse - Christine Strauven
(Xavier Roegiers ve Sabine Soetewey'nin katkılarıyla)

Çeviren: Prof. Dr. Yusuf BUDAK

POLİTİK KARARLARDAN UYGULAMAYA EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME

ISBN 978-605-318-518-5
DOI 10.14527/9786053185185

Kitabın orijinal adı: Développer un curriculum d'enseignement ou de formation -
Des options politiques au pilotage
Baskı sayısı: 2. Baskı
ISBN: 978-2-8041-8193-2
Yayınevi: De Boeck

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2017, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2016, Ankara

Yayın-Proje: Özlem Sağlam
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

Bu eser, hem örgün eğitim hem de yaygın eğitimde bir öğretim veya eğitim programının geliştirilmesine ilişkin genel adımların ve özel işlemlerin açıklanmasını hedeflemektedir.

Eğitim programının geliştirilmesi birbiriyle ilişkili ve etkileşim halinde dört aşamadan oluşan bir dizi etkinliği gerektirmektedir. Bunlar:

- Eğitim programıyla ilgili, politik sorumluların ve demokratik veya katılımcı ülkelerde toplum temsilcilerinin yetkisinde olan önemli eğitsel kararların alınması;
- Eğitim programına ilişkin deneme sürümünün alınan bu kararlara göre geliştirilmesi;
- Bu deneme sürümünün veya bazı bölümlerinin uygulanması;
- Geçerliliği test edilen eğitim programının uygulamaya konması ve hedef kitlenin tümüne veya ilgili eğitim öğretim kurumlarına yaygınlaştırılması.

Öğretim programı, yapılan program geliştirme çalışmasının en somut sonucudur ancak yapılan çalışmaların tümü sadece ne öğretim programından ne de bir eğitim sisteminin amaçlarının gerçekleşmesine yönelik araçlardan ibaretir. Günümüzde konuyla ilgili özellikle İngilizce olmak üzere zengin bir yazın alanı bulunmaktadır. Bu konuda özgün bir eser oluşturduğumuz iddiasında da değiliz. Araştırmacı ve öğretmen olarak temel kaygılarımız, bir yandan eğitimde program geliştirme gibi özellikli (spesifik) bir eğitim almayı tercih edenlerin ve alanda eğitim alanların eğitim programı geliştirme konusuna kolay bir başlangıç yapmalarını sağlamak ve öte yandan da program geliştirme durumunda olanlara bir çalışma kılavuzu ve bilinen uygulamalardan kaçınmalarını sağlayıcı düşünme yolları sunmaktır. Bu kitapta benimsenen yaklaşım yine de söz konusu bazı bilinen açıklama ve hatırlatmaları bir kenara bırakmamaktadır. Bu demek oluyor ki program geliştirmede temele alınan felsefi akımlara birkaç sayfa yer verilecektir. Böylece, program geliştirme kavramının özellikle insani ve sosyal bilimlere uzak okuyucular için anlam kazanması kolaylaşabilir.

Kitapta, bir alanda veya özel bir alanda uygulanan adım adım ilerleme gibi bir yaklaşım tercih edilmemiştir. Çünkü eğitimde program geliştirme alanında anahar niteliğinde hazır bir çözüm sunulmasının yanıltıcı olabileceği düşünülmüştür. Bununla birlikte hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından konu ele alınacak ve verilecek örnekler hem öğretime hem de eğitime yönelik olacaktır.

Xavier Roegiers (BIEF et Université Catholique de Louvain) kitabın özellikle ilköğretimde yeterliliğe dayalı eğitim programı geliştirmeye ilişkin içeriğini ve düşünsel derinliğini zenginleştirdi. Bu bireysel katkısından dolayı kendisine içten teşekkür ediyoruz.

Institut d'Administration Scolaire de l'Université de Mons'da araştırmacı Sabine Soetewey, Bruksel-Wallon¹ federasyonu eğitim sistemi adına yürüttüğü fen bilgisi öğretimine ilişkin çalışmaları bağlamında bu eserin zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Söz konusu çalışmalar Damien Canzittu, Natacha Duroisin ve Stéphanie Malaise'in yardımlarıyla gerçekleşmiştir. Analizlerin bir bölümü de, Mons Üniversitesi Psikoloji Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde görevli Antoine Derobertmeasure tarafından yapılmıştır. Bu katkılarından dolayı kendilerine gönülden teşekkür ediyoruz.

1 2012'den beri Belçika Fransız toplumu için kullanılan alışlagelmiş isim. Belçikalı olmayan okuyucular için bu nitelemenin Belçikalı Fransız toplumunu değil, aksine Belçikalı olup Fransızca konuşanları ifade etmektedir. Bu ifadeyle Belçikalı Fransızca konuşanlar Almanca ve Hollandaca (Flamanca) konuşanlardan ayrılmaktadır. Her bir topluluk, federal devlet nezdinde anaokulundan üniversiteye kadar eğitimle ilgili konulardan sorumludur. Bu kitapta, alışlagelmiş isimlendirmeye gönderimde bulunan belgeler hariç, resmi isimlendirme olan "Belçika Fransız Toplumu" ifadesinin kullanması tercih edilmiştir.

ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ

Eğitim sistemleri bir felsefe üzerine kurulur. Ancak, temele alındığı varsayılan eğitim felsefesi, özellikle eğitim sisteminde çalışanlar ve ilgili taraflarca özüm-senmemiş, benimsenmemiş ve rehber edinilmemişse diğer tüm düzenlemelerin yanı sıra eğitim programının geliştirilmesinde de söz konusu felsefenin katkılarından yararlanılamaz. Demek o ki bir ülke, eğitim sisteminin temeline aldığı eğitim felsefesini, eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında işlevsel kılmalıdır. Eğitimde program geliştirme çalışmalarının başarıya ulaşması, ulusal eğitim felsefesi temelinde bilimsel süreçlerin etkili bir biçimde uygulanmasını gerektirir. Çünkü eğitim felsefesi, bir toplumun yetiştirmeyi hedeflediği insan tipinin de genel bir profilini ortaya koyar. Yani eğitim felsefesi, bireyin sahip olması gereken niteliklerin de genel çerçevesini verir. Eğitim programı ise bu niteliklerin kazandırılması için kullanılması gereken araçlardan biridir. Bir araç olarak eğitim programı, bireylerin ilgili felsefe ışığında neleri, niçin, nasıl öğreneceklerine ve sonucun kontrolüne ilişkin düzenlemeleri kapsayan bir plandır. Bu planın hazırlanış süreci ihtiyaç analiziyle başlayan bir dizi bilimsel çalışmayı gerektirmektedir.

Bilindiği üzere eğitim programının yapısı dört temel bileşenden oluşmaktadır. Demek o ki eğitim programı söz konusu bileşenlerin birbiriyle ilişkili ve tutarlı biçimde düzenlenerek bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirilmesiyle oluşan bir tasarımdır. Bu bileşenler; hedefler (kazanımlar), içerik, eğitim durumları ve değerlendirme olarak sıralanmaktadır. Ancak söz konusu tasarım dış etkenlerden bağımsız değildir. Örneğin birey olarak öğrencilerin demokratik idealleri benimsemesi amaçlanıyorsa, demokratik idealleri benimsemiş öğretmenlere ihtiyaç var demektir. Eğitim felsefesinde demokratik ideallerin kazandırılması hedeflenmişse, eğitim sürecinde yer alan bütün faktörler ve tarafların bu hedefin gerçekleşmesine hizmet etmeleri gerekir ki eğitim programından beklenen sonuç olası en ileri derecede elde edilebilsin.

Fransızcadan Türkçeye çevrilen bu eser, Anglosakson mantıkla yazılmış program geliştirmeyle ilgili eserlerin dayandığı mantığa dayanıyor olsa da söylem ve kavramlar bağlamında onlardan biraz farklı bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede okuyucu, dört bölümden oluşan bu kitapta, kuramsal açıklamaların yanı sıra, bunların uygulanmasına ilişkin olası ölçüde örneklerle kuram ve uygulamayı birlikte bulabilecektir. Özellikle ekler bölümünde program tasarım yaklaşımlarıyla ilgili verilen uygulama örneklerinin göz ardı edilmemesi temennisiyle, kitabın başta lisansüstü eğitim öğrencileri olmak üzere, alanda çalışan tüm ilgililere yararlı olmasını diliyorum.

Kitabın Türkçesini kontrol eden Doç. Dr. Kasım Kirođlu'na ve Pegem Akademi Yayınevi'ne teşekkür ederim.

Prof. Dr. Yusuf BUDAK
Gazi Eğitim Fakültesi
Ankara

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Çevirmenin Ön Sözü.....	v
Giriş.....	1

1. BÖLÜM

EĞİTİM PROGRAMI GELİŞTİRİLMEDEN ÖNCE ALINACAK KARARLAR

Eğitimin Felsefi, Politik Temelleri ve Amaçları.....	28
Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi.....	43

2. BÖLÜM

EĞİTİM PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ

Program Geliştirmenin Mantıksal Boyutları.....	48
Program Geliştirme Ekibinin Oluşturulması.....	50

ÜNİTE 1

Eğitim Programının Geliştirilmesi.....	59
--	----

ÜNİTE 2

Program Belgesinin Yazımı.....	139
--------------------------------	-----

ÜNİTE 3

Özgün Program Versiyonunun Ön Değerlendirilmesi.....	147
--	-----

3. BÖLÜM

PROGRAMIN DENENMESİ

ÜNİTE 1

İlk Denemeler ve Uygulanabilirlik İncelemesi.....	161
---	-----

ÜNİTE 2

Programın Alanda Denenmesi.....	167
---------------------------------	-----

ÜNİTE 3

Programın Uygulanması ve Yaygınlaştırılması.....	205
--	-----

ÜNİTE 4

Program Dayanıklılığının Değerlendirilmesi.....	213
---	-----

4. BÖLÜM

YENİLİK PROJESİ OLARAK PROGRAM YÖNETİMİ

Bir Proje Yönetimi.....	227
Projenin İzlenmesi veya Pilot Uygulama	233
Proje Yönetimi ve Liderlik.....	240
Çalışma Gruplarının İşlevi.....	241
Kaynakça.....	249
Ekler	267

GİRİŞ

1. EĞİTİM PROGRAMI NEDİR?

“Eğitim programı” (curriculum) kavramı ilk olarak XIX. yüzyıldan itibaren İngilizce alan yazınında kullanılmaya başlanmıştır. Safar’ın (1992: 25) *Oxford English Dictionary*¹’ye dayanarak belirttiği gibi, söz konusu kavram başlangıçta üniversitelerde okutulan dersleri veya bazı okullarda verilen kursları ve eğitimi ifade etmek için kullanılmıştır. “Çağdaş eğitim” öncülerinden alınan terim gideerek değişmiş, geleneksel eğitim yaklaşımında kullanılan program (bir dizi içerik listesi²=müfredat) ifadesine karşıt bir anlamda ele alınmıştır (Raynal ve Rieunier, 1997).

Eğitim programı kavramının kapsamı günümüzde önemli ölçüde genişlemiş ancak, bu kavramın yerine çok daha sınırlı okul programı ifadesinin kullanıldığı Fransızca konuşan ülkelerde eğitim programı kavramının benimsenmesi güç olmuştur. Oysa eğitim programı okul programına indirgenemez. Eğitim programının geçici ve basit eğitsel bir araçtan daha kapsamlı bir araç olduğunun anla-

-
- 1 Örneğin tıp eğitim programı, doktor yetiştirme programında yer alan dersleri içermektedir.
 - 2 Fransızca alan yazınında “Yaklaşım-program” terimleri günümüzde (özellikle Kuzey Amerika’da) kesinlikle basit içerik listesini ve birbirinden bağımsız derslerin (ders yaklaşımı) belirtilmesini aşan bir algıyı ifade etmektedir (Prégent, Bernard ve Kozanitis, 2009) ve bu algı eğitim programı kavramıyla karıştırılmaktadır. “Program” kelimesinin “program değerlendirilmede” olduğu gibi, (Nadeau, 1988; Hurteau, Houle ve Guillemette, 2012; Riddle ve Dagenais, 2009; Stuffelbeam, Madaus ve Kellaghan, 2000) kullanımı, önceden uyarılmayan Fransızca okuyucuların kafasında ne yazık ki bazı karışıklıkların doğmasına yol açmaktadır.

şılmasının ardından, Fransızca konuşan ülkeler, “eğitim programı” terimini, bir eğitim programının tasarımına ilişkin düşünsel süreçleri vurgulama amacıyla on yıldan beri sistematik bir biçimde kullanmaktadırlar (Jonnaert ve M’Batika, 2004; Depover ve Noël, 2005; Audigier, Crahay ve Dolz, 2006; Lenoir ve Bouillier-Oudot, 2006; Audigier ve Tutiaux-Guillon, 2008; Bédard ve Béchar, 2009; Ettayebi, Operti ve Jonnaert, 2009; Jonnaert, Ettayebi Defise, 2009).

Bu sistematik kullanımın, nedensellik ilişkisi olmaksızın, eğitsel planlamaya ilişkin yöntemler konusunda giderek etkili olma eğilimi gösteren yeterliliğe dayalı yaklaşıma paralel olarak geliştiği söylenebilir.

Bu kullanım ve bu yaklaşım arasındaki ilişki belki de, Crahay et Forget (2006) tarafından her ne kadar yeterliliğe dayalı yaklaşımın bu kullanımla ilişkili olmadığı, eğitim dünyasından kaynaklanmadığı vurgulansa da, hedefi temele alan bir eğitime bağlı olarak etkisini yitirmiş, oldukça teknokrat bir yaklaşıma anlam verme arayışından kaynaklanmaktadır.

Eğitim programı kavramına ilişkin birçok tanım arasından kavramın zamanla ve deneyimler sonucu gelişimi ve zenginleşmesi sürecini açıklayan bazı tanımlar aşağıda verilmiştir.

Taba’ya (1962) göre eğitim programı basit bir öğretim planından ibarettir.

De Lansheere (1979:65) program geliştirme çalışmalarının planlanmasına ve sonuçların değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Ona göre iki düşünsel yaklaşım, 1970’lerden itibaren eğitim çevrelerinde özel ilgi uyandırmıştır: “Bir eğitim programı eğitimi başlatmaya yönelik planlı etkinliklerin toplamıdır ve öğretim hedeflerini, içeriği, yöntemleri (değerlendirme yöntemleri dâhil), araç-gereçleri (okul kitapları dâhil), öğretmenlerin uygun şekilde yetiştirilmesine yönelik düzenlemeleri içerir.”

Aynı bakış açısıyla D’Hainaut ve Legendre, eğitim sisteminin amaçları ve değerlere ayrıca gönderimde bulunmaktadır. Onlara göre bir eğitim programı “Genel olarak sadece farklı derslerin öğretim programlarını içermez, aynı zamanda eğitim sistemi için öngörülen genel amaçları, öğretme-öğrenme etkinliklerinin niteliklerine ilişkin açıklamaları ve öğretimin veya öğrencinin nasıl değerlendirileceğine ilişkin açıklamaları kapsar” (D’Hainaut, 1983). Bir eğitim programı “Bir toplumun yönelim ve değerlerini yansıtan ve eğitimin amaçlarına ulaşılmasını sağlamaya yönelik genel veya özel eğitsel bir planlamaya ilişkin bilgiler bütünüdür” (Legendre, 1988). Legendre (1993:289), “Eğitim Terimleri Sözlüğü”nün ikinci baskısında eğitim programıyla ilgili bileşenlerin tasarımlanmış özelliğini şöyle vurgulamaktadır: “Eğitim programı, tasarımlanmış, planlanmış ve öngörülen eğitsel amaçlara ulaşılması amacıyla bir eğitim kurumunun kontrolünde yürütülen

eğitim durumlarının (öğretim hedefleri, özel beceriler, çeşitli uygulamalar ve bunların yolları, araç-gereçler, öğrenme öğretme etkinlikleri, destek hizmetler ve önlemler, ölçme-değerlendirme, başarı ölçütleri, ortam, insani kaynaklar, ders çizelgeleri vs.) bütününden ibarettir”.

Legendre ile aynı yönde düşünen Nadeau (1988:210-211) eğitim programının hazırlanmasına yönelik karar verme süreçlerine dikkat çekmektedir. Ona göre bir eğitim programı: “Amaçlar, öğretim hedefleri, öğretim ünitelerine ayrılmış içerik, öğretim yöntem ve araçları, öğrenme etkinlikleri ve öğretim hedeflerine ulaşma derecesini belirlemeye ilişkin sınama işlemlerinden [...] oluşan bir bütündür. Bu tanıma bakılarak program geliştirmeden sorumlu kişinin alabileceği bazı kararlardan söz edilebilir. Bunlar:

- Program geliştirmeye ilişkin önemli çalışmalar, yani amaç ve öğretim hedeflerine ilişkin kararlar;
- İçerik, öğrenme etkinlikleri, eğitsel destek, araç-gereç vs.ye ilişkin kararlar;
- Öğretime, yani öğretim yöntemleri, öğretim yolları ve ölçme-değerlendirmeye ilişkin kararlar. Bu kararlara program geliştirmede görev alacak kişilerle, yani öğretmenler, öğretmen olmayanlar, öğrenciler ve yöneticilerle ilgili kararlar da eklenebilir.”

Allal (1996), eğitim programının bileşenleri arasında bulunması gereken kaçınılmaz tutarlılığı vurgulamakta, Roegiers (1997:34-35) ise program geliştirme işlemlerinin başlatılmasına ilişkin değişkenlere ve eğitim programının karşılaması gereken ihtiyaçlara özel önem vermektedir. Bu nedenle, bir eğitim programını bir programdan ayrı tutmakta ve bunu şöyle dile getirmektedir: “Uzun süre okul programıyla karıştırılan *eğitim programı* terimi, içerikten ziyade süreçler ve ihtiyaçlara daha fazla vurgu yapılması amacıyla, çeşitli akımların etkisiyle [...] 1960’lı yıllara doğru yavaş yavaş geleneksel okul programı kavramından ayrılmaya başlar. Sonuç olarak *eğitim programı* terimi, amaçlar ve içeriğin ötesinde eğitsel yöntemler, sınama koşulları, öğretimin yürütülmesi gibi bazı işlemsel değişkenleri, hatta eğitim-öğretim etkinliklerini açıkça vurgulayarak okul programı (müfredat) kavramının zenginleşmesini sağlar.”

Eğitim programıyla ilgili söylenenleri olası ölçüde eksiksiz bir şekilde özetleyen biz yazarlar, eğitim programının bir eylem planından ibaret olduğunu düşünmektedirler. Eğitim programı bir toplumun geliştirmeyi hedeflediği değerlerden kaynaklanır. Bu değerler, eğitim sisteminin genel hedeflerinde ifadesini bulur. Eğitim programı böylece planlı, tasarımılanmış ve beklenen sonuçlara göre öğretimin düzenlenip uygulanmasına ışık tutan eğitsel yönergelerle tutarlı

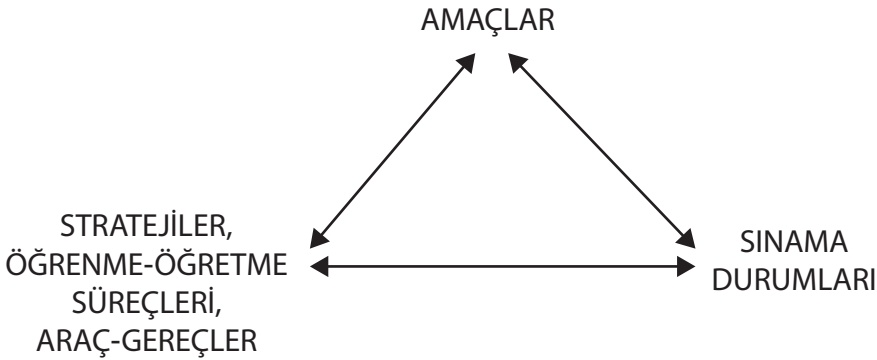
bütüncül bir bakış açısı (vizyon) sunar. Bu çerçevede eğitim programı şu bileşenleri içerir:

- Gerçekleştirilecek öğrenmeler,
- Öğrenme-öğretme stratejileri ve uygulanacak süreçler (öğrenme-öğretme süreçleri),
- Öğretim kaynakları veya hem öğretmenler hem de öğrencilere sağlanan eğitsel kaynaklar (ders kitapları, yardımcı kaynaklar, araç-gereçler,...) ve bunların kullanımına ilişkin yönergeler,
- Ders içerikleri,
- Gerçekte beklenen sonuçlar ve öğrenmenin ne derce gerçekleştiğini kontrol etme amacına yönelik sınama koşulları;
- Eğitim programının uygulanmasına (yönetimine) ilişkin düzenlemeler.

İşletmelerde staj gibi, mesleki eğitime ilişkin gerçekleştirilen etkinlikler ve bunlarla ilgili belgeler de (öğrenci-öğreten arasındaki ilişkileri düzenleyen yönergeler, değerlendirme belgeleri) aynı şekilde eğitim programı kapsamında yer almalıdır.

Aşağıdaki şekilde gözlendiği gibi, bir eğitim programı şematik olarak üç boyut veya bileşen etrafında biçimlenir. Bunlar;

- Amaçlar,
- Bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik öğrenme-öğretme süreçleri,
- Amaçlara ulaşılma derecesini belirlemeye yönelik sınama durumlarıdır.

ŞEKİL 1

Eğitim Programının Üç Bileşeni

Bu üç bileşenin, sinerji (görevdeşlik) oluşturacak şekilde işlev görebilmeleri için yeterince iç uyumluluk göstermesi gerekir. Çünkü bu bileşenlerden her biri, dönüşümlü olarak Şekil 1'de oklarla gösterildiği gibi, diğer ikisinin belirleyicisidir.

Bununla birlikte, söz konusu içsel uyum koşulu, öğrencilerin ve öğretmenlerin bireysel ihtiyaçları ve aynı zamanda eğitim programının yenilikçi niteliği dikkate alınarak bu boyutlardan her birinin geliştirilmesinde belirleyici rol oynar.

Yeni bir temel eğitim veya hizmetiçi eğitim programının ya da bileşenlerinden herhangi birinin geliştirilmesi, öğretmen ve kullanıcıların ezberlerini alt üst etmesi oranında geçerlilik kazanır.

Eğitim programının bütünü denencel (opérationnel) bir araç olacak şekilde yapılandırılmalıdır. Bunun nedeni eğitim programının tutarlı ve normatif niteliğinin değişebilir özellik göstermesidir. Eğitim programı, fiziksel bütünlük ve güvenliğine veya karmaşık, kırılabilir, pahalı, kullanımında tehlike bulunan (pilot eğitimi, itfaiyeci eğitimi, cerrah eğitimi,...) bir aletin söz konusu olduğu mesleki eğitim örneğinde olduğu gibi, değişime kapalı veya kurallara uygun olabilir; bunun aksine kullanıcıların belli ölçüde kullanım ve girişim özgürlüğüne sahip olduğu bazı öğretim kademeleri (çevre eğitim programı örneğinde olduğu gibi, kullanıcıların, eğitim programını hedef kitlenin istenmeyen alışkanlıklarına ve çevreleriyle ilgili özel sorunlarına uyarlayabildiği, benzer şekilde yetişkinlere veya boş zamanlarını doldurmak isteyen yaşlılara yönelik sanat eğitiminde de olduğu gibi) dikkate alındığında eğitim programı görece olarak değişime açık olabilir. Ayrıca, örneğin eğitim alan insanların kendilerine uygun olan programları tercih etmelerine olanak sağlayan modüler tasarım seçenek olarak ortaya konulabilir.

2. BÜTÜNÜYLE ÖZGÜN BİR EĞİTİM PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VEYA GEÇİCİ BİR ÇÖZÜMÜN DÜŞÜNÜLMESİ

Özgün bir eğitim programı tasarımı ekseriyetle uzun, zor ve karmaşık bir çalışmayı gerektirmekle birlikte, zihinsel enerji, zaman ve masraftan kazanç sağlayıcı daha ekonomik bir program geliştirme sürecinin izlenmesi arzu edilir. Bu ekonomik davranma sorunu özellikle, acil bir durumda, gerekli veya mevcut kaynaklar³ kısıtlı olduğunda kendini gösterir.

3 Legendre (1993), kaynakları, hem toplu (örneğin, Eğitim Bakanlığı kaynakları) hem de bireysel amaçlı (örneğin, özel bir problemin çözümü için bir kişi tarafından kullanılan bilgiler) kullanılan bilgilerin, araçların ve olanakların toplamı olarak açıklamaktadır. Bunlar genellikle dört tiptir: insani, maddi, parasal ve zamansal. Bu kavram, aynı zamanda araçları ve bunları kullanma kapasitesini de doğal olarak içermektedir.

Özgün bir eğitim programından neyi anlamalıyız? Bu kavram aslında biraz muğlaktır. Özgün bir eğitim programı, yeni eğitim ihtiyaçlarına cevap verme amacıyla geliştirilen bir düzenektir. Bu ihtiyaçlar, yeni disiplin veya eğitim alanları, bilimsel bilgiler, yeni teknik ve teknolojik uygulamalar, elde uygun öğretim aracı bulunmayan durumlar (etnik iç çatışmalar gibi sosyal yaşamı tehdit eden olaylar, şiddetin artması, ırkçı ve ayrımcı davranışlara karşı mücadele etme gereği) doğdukça ortaya çıkar. Örneğin, bazı Afrika ülkelerinin başına gelen ve göçlere neden olan sivil savaşların ve etnik iç çatışmaların ardından UNICEF, sığınma kamplarında yaşayan çocuklar ve gençler için sivil barış ve demokrasi eğitimine yönelik eğitim programları geliştirmiştir.

Bununla birlikte, hiç yoktan bir eğitim programı geliştirilmesi görece olarak seyrek. Bu nedenle yeni eğitim programının geliştirilmesine ışık tutacak veya yararlanılacak mevcut eğitim programı hakkında bilgi edinilmesi önerilir. Bu yol izlenirken başka bir bağlamda, başkalarınca gerçekleştirilmiş bir programın olduğu gibi kullanılması olağan dışıdır. Çünkü bir sorunun farklı zaman ve mekânlarda benzer şekilde ortaya çıkması seyrek. Ayrıca, kültürel faktörler de işin içine girer ve bu faktörler göz ardı edilemez. O halde izlenilebilecek diğer yollar neler olabilir?

Mevcut bir eğitim programının yeni duruma uyarlanması bir çözümdür. Böylesi bir karar, ilk bakışta akılcı görünse de, uyarılmanın gerektirdiği farklı zorlukların göze alınmasını gerektirir: İş yoğunluğu, program bileşenleri arasındaki uyumun korunması... Nitelik/maliyet ilişkisinin de aşağı yukarı kestirilmesi gereği söz konusudur. Deneyimler, bu çözüm yolunun tatmin edici olmadığını göstermektedir. Çünkü bu şekilde yapılan çalışma aksaklıklarla karşı karşıyadır ve çalışmanın oylumu tam kestirilememektedir; özgün bir eğitim programı geliştirilmiş olmasının daha akılcı olacağı çoğu kez işin sonunda fark edilir.

Bir diğer olasılık eğitim programının veya mevcut bölümlerinin sıraya dizilmesi veya birleştirilmesinden ibarettir. Modüler eğitim örneğinde olduğu gibi, bir veya birçok modül öğrenci ihtiyaçları dikkate alınarak tasarlanır. Çünkü her bir modül kendi içinde bir öğretim programıdır. Aynı şekilde, ihtiyaç analizi yapılarak toplanan öneriler içinden belirlenen ölçütlere en uygun olan öneriye göre düzenleme yapılabilir.

Özgün bir eğitim programı geliştirmede eski programın uyarlanmasının benimsenmesi, toplanan bilgiler ne kadar akla yatkın olursa olsun, çok ciddi düşünmeyi ve dikkatli olmayı gerektirir. Çünkü eğitim programı, bir yandan toplumun, topluluğun, kurumun, programın hitap ettiği hedef kitlenin kültürünü ifade aracıdır, öte yandan da programdan söz konusu toplumun, topluluğun, kurumun, hedef kitlenin gelişmesine katkı yapması beklenir ve sonuçta hedef kitleyi tatmin edecek şekilde tasarlanması gerekir.

3. GELİŞTİRİLEN EĞİTİM PROGRAMINDAN GERÇEKLEŞEN EĞİTİM PROGRAMINA

3.1 Farklı Program Tiplerinin İlişkilendirilmesi: Sosyolojik Bir Bakış

Çalışmalarının önemli bir bölümünü program sosyolojisine ayıran Fransız sosyolog Forquin (2008:8-9), eğitim programını, bir belge olmasının ötesinde daha geniş açıdan şöyle tanımlamaktadır: “Bu eğitim programı terimi, dar anlamda, genellikle bir öğretim düzeyinde belirli bir planlama ve hiyerarşik düzene göre kurumsal olarak sipariş edilen ve işlevsel olarak farklılık gösteren, yapılandırılmış, gerçekleştiği varsayılan öğretme ve öğrenmelerin tümünü belirtir. Bir eğitim programı, sistematik bütünlüğü, eğitsel tutarlılığı, kronolojik devamlılığı içinde yani, eğitim durumlarının ve gerçekleştirdiği düşünülen öğrenme etkinliklerinin hiyerarşik düzeni açısından elbette bir program veya eğitim planıdır. İkincil veya geniş anlamıyla eğitim programı kavramı sadece kurumsal istekleri değil, aynı zamanda resmi programın gereklerini de yansıtabilir ancak, sınıflarda gerçekte öğretilen ve uygulananlar bazen programın çok dışındadır. Eğitim programı aynı şekilde, daha da genişletilmiş bir anlam yüklemeye, eğitimle ilgili örtük içeriği veya okulda sosyalleşmeyi de içerir. Okulda deneyimlenerek, özümseyerek, alışkanlık şeklinde veya telkin yoluyla kazanılan bu yeterlilikler veya nitelikler bütünü dolaylı yahut amaçlı eğitsel süreçlerden daha çok tüm Anglofil yazarların bazen ‘örtük program’ dedikleri her şeyi kapsar. Yine de daha soyut ve genel anlamı dikkate alındığında ‘eğitim programı’ terimi, eğitimin bilişsel ve kültürel boyutu denebilecek her şeye gönderimde bulunur. Bu olgu, normal eğitsel dilde genellikle ‘içerikler’, bilgiler, yeterlilikler, imgeler, değerler şeklinde ifade edilen etmenleri okulun iletmesi ve aşılması (veya iletmeyi hedeflemesi) olgusudur.” Forquin, program sosyolojisini ilgilendiren belirlenmiş, düzenlenmiş, geçerli bütün bu etmenlerin ve aynı zamanda bunların öğretimine ilişkin yöntemlerin görece olarak Fransa’da hâlâ pek gelişmediğini Deauvieu ve Terrail’in (2007) da vurguladığı gibi, dile getirmektedir.

Bir program, örgün eğitimde karşılaşılabileceğimiz öğretim programları anlamında bir program değilse, dayandığı gerçeklerin ve nasıl geçersizleştiğinin gerçekçi biçimde incelenmesi yerinde olur. Alan yazında klasik olarak dört tip (Şekil 2) eğitim programından söz edilmektedir.

Birinci tip eğitim programı “yazılı”, “açık”, “resmi” olarak nitelendirilen veya yasal ve resmi metinlerde açıkça belirtilen biçimiyle “geliştirilmiş” eğitim programıdır. Örneğin, bu program kapsamında kendi içinde farklılık gösteren eğitim kademeleri ve branşlara göre planlanmış eğitim dönemleri söz konusudur. Bu dönemler okulun süresini, branşları, dersleri veya okutulacak konuları ve zaman çizelgesini, derslerin yapısını, gereken uygulamaları ve bunlara ilişkin değişimleri kapsar (Danvers, 1992:68).